

УДК 376.54(410.1)

Ірина Будз

ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ В ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОБДАРОВАНИХ І ТАЛАНОВИТИХ ШКОЛЯРІВ

У статті аналізуються теоретичні засади визначення обдарованих і талановитих учнів та їхні основні характеристики, якими керуються школи Великої Британії. Досліджується практичний досвід впровадження процесу ідентифікації обдарованих і талановитих школярів впродовж останніх десятиліть, а саме: окреслюються ключові методи та вимоги щодо формування єдиної шкільної політики освіти цієї категорії учнів. Представлені сучасні практичні підходи у спілкуванні та інформуванні батьків, учнів, вчителів.

Ключові слова: обдаровані і талановиті школярі, ідентифікація обдарованих і талановитих учнів, методи ідентифікації, реєстр обдарованих і талановитих школярів.

Основною метою, яку ставлять перед школою батьки, суспільство і загалом реалії українського сьогодення, є реалізація потенціалу всіх учнів, зокрема обдарованих і талановитих. На практиці це означає організацію обмежених шкільних ресурсів для задоволення щоденних потреб цієї категорії школярів. Для сучасної школи у Великій Британії виконання цього завдання залежить від ефективності процесу ідентифікації обдарованих і талановитих учнів із загальної когорти на основі чітких визначень терміну «обдаровані і талановиті», а також розуміння основних характеристик обдарованості та творчості. Крім того, Департамент освіти та професійної підготовки Великої Британії рекомендує школам виробити єдиний підхід у своїй політиці щодо використання узгоджених визначень і характеристик до цієї групи школярів [1]. Призначення відповідальних осіб для координації роботи з обдарованими і талановитими учнями, задоволення потреб таких школярів під час роботи у класі і через позакласну діяльність тощо – це ті заходи, які гарантують успішну імплементацію освіти для обдарованих і талановитих учнів. На наше переконання, дослідження практичного досвіду Великої Британії, зокрема Англії, пов'язаного з ідентифікацією обдарованих і талановитих учнів за останні десятиліття, є корисним для загального розуміння закономірностей розвитку змісту освіти для обдарованих і талановитих школярів Великої Британії, а також є актуальним для усвідомлення необхідних педагогічних та організаційних заходів для запровадження сучасних практичних підходів в освітній політиці для обдарованих і талановитих школярів України.

Теоретичним підґрунтям нашого дослідження є праці американських та британських дослідників Г. Гарднера, Дж. Рензулі, Дж. Нілендза, Р. Кемпбел, Дж. Фрімен, Д. Трефінгера, У. Робінсон щодо визначення поняття «обдаровані і талановиті діти/учні» та характерних ознак обдарованості. Над проблемою ідентифікації, принципами та стратегіями цього процесу працювали британські вчені та практики Р. Атфілд, Д. Еер, К. Боардмен, Т. Болчін, А. Адоніс, Дж. Бончек. Спираючись на дослідження вище зазначених авторів, ми окреслюємо етапи процесу ідентифікації обдарованих і талановитих школярів для загального розуміння змісту освіти для обдарованих і талановитих школярів у Великій Британії, а також розглядаємо їхні висновки як джерела подальших наукових розвідок.

Отже, метою нашого дослідження є, по-перше, окреслити теоретичне підґрунтя сучасного визначення «обдаровані і талановиті діти/учні», яким керуються школи Великої Британії у процесі ідентифікації; по-друге, показати основні методи ідентифікації та вимоги до шкіл щодо організації цього процесу; по-третє, розглянути сучасні підходи у роботі з батьками обдарованих і талановитих школярів.

Для успішного процесу ідентифікації обдарованих і талановитих учнів Департамент освіти та професійної підготовки Великої Британії рекомендує школам обрати прийнятне для них тлумачення поняття «обдаровані і талановиті учні» та визначитися із характеристиками, притаманними цій групі школярів [2]. Загально прийнятим є визначення обдарованих і талановитих дітей як таких, які здібні в одній або кількох галузях, значно випереджаючи своїх однолітків.

Британський учений-дослідник та практик Р. Атфілд (R. Attfield) вважає доцільним розділяти це поняття і визначає «обдарованих учнів» як таких, котрі мають високий потенціал в академічних сферах (математика, фізика, іноземні мови тощо), а «талановитих» – як таких, які мають здібності у музиці, образотворчому мистецтві, спорті, хореографії тощо [3]. Г. Гарднер (H. Gardner) не вбачає жодних підстав для такого поділу, вважає такий підхід пережитком минулих років, коли навчання займало більш пріоритетну позицію у порівнянні із творчими пошуками [3, с. 6]. Група вчених на чолі з Дж. Нілендзом (J. G. A. Neelands) досліджувала проблему ідентифікації через призму спортивних та мистецьких досягнень учнів. Вони прийшли до висновку, що оцінка таланту є складним процесом, часто однобоким, оскільки школи здебільшого реагують на творчі результати, опускаючи такі важливі особистісні характеристики, як лідерство, здатність працювати у команді, виконавчі здібності. Отож, на їхнє переконання, дуже важливо залучати батьків та особисто учнів у визначенні творчого потенціалу [4].

Слід звернути увагу на типові характеристики здібних учнів, які пропонує британська дослідниця Дж. Фрімен (J. Freeman). На її думку,

обдарованим варто вважати того, хто добре читає, артикулює, вільно висловлює думки для свого віку, а також має швидку вербальну реакцію; швидко вчиться, володіє знаннями, притаманними для старшої вікової групи; глибоко цікавиться певними галузями; має оригінальний підхід у вирішенні поставлених завдань; надає перевагу вербальному спілкуванню; займається самоосвітою; має хорошу пам'ять тощо [5].

Американський психолог Дж. Рензулі (J. S. Renzulli), провівши ґрунтовний аналіз характерних особливостей, притаманних обдарованим дітям, прийшов до висновку, що явище «обдарованості» в своїй основі має три головні складові: інтелектуальний розвиток, який перевищує середньостатистичні показники; творчий потенціал та здатність виконувати завдання [6]. Трьохскладова концепція обдарованості Дж. Рензулі, відома як «Тріада Рензулі», дозволяє педагогам побачити та визначити обдарованих учнів не лише за їхніми інтелектуальними досягненнями, а також визнати значимість творчості та почуття відповідальності у виконанні певних завдань.

Департамент освіти та професійної підготовки враховує дослідження та думки вчених та заохочує школи звертати увагу на учнів, які є обдарованими і талановитими в порівнянні з їхніми однолітками; враховувати творчі та спортивні успіхи; розпізнавати потенціал, а не власне досягнення, для того, щоб невстигаючих школярі отримали шанс бути у числі обдарованих і талановитих.

Інструкції Департаменту освіти та професійної підготовки Великої Британії не носять директивного характеру щодо методів ідентифікації, що обґрунтовано можливою віковою різницею та особливостями навчальних предметів. Тому школи на свій розсуд вирішують, яким чином визначати обдарованих і талановитих учнів, спираючись, звичайно, на вище зазначені джерела, враховуючи думки провідних учених та педагогів-практиків, кількісні та якісні дані. Низка популярних методів ідентифікації містить наступні кроки: призначення кандидатів учителями; анкетування; тестування; оцінка дитячих творчих робіт; призначення (висунення) кандидатів однолітками; інформація від батьків; учнівські обговорення; подання працівників освітніх громадських організацій, а саме: спортивних тренерів, вчителів місцевих клубів тощо [2]. Методи можуть відрізнятися в залежності від віку та особливостей різних навчальних предметів. Р. Атфілд визначив переваги та недоліки методів ідентифікації [3, с. 9], що, на нашу думку, дає можливість школам критично оцінювати та добирати методи, мінімізувати випадки некоректної ідентифікації. У маленьких сільських школах загальний розвиток дитини, визначений методом тестування, може бути більш прийнятним критерієм для ідентифікації контингенту обдарованих і талановитих. Тим не менше, цікавою є думка Р. Атфілда щодо неточності ідентифікації методом тестування [3, с. 10], адже не завжди можна визначити обдарованих і талановитих учнів за

високими поточними показниками рівня знань.

На наш погляд, вартою уваги є вимога Департаменту освіти та професійної підготовки Великої Британії щодо ведення реєстру обдарованих і талановитих учнів кожною школою. Школи також повинні вказати кількість обдарованих і талановитих учнів по-семестрово на основі учнівського перепису.

Останні вимоги Департаменту освіти та професійної підготовки передбачають норму визначення обдарованих і талановитих, яка складає близько 10 % школярів [1]. Частка визначених учнів може варіюватися в залежності від вікової групи. Оскільки різні діти можуть бути обдарованими і талановитими в різних сферах навчальної програми, загальний відсоток школярів може становити більше 10 %, і навіть можливо, до 25 %. Школи мають право визначати кількість обдарованих і талановитих учнів, але вони повинні обґрунтувати це з точки зору підвищення стандартів навчання для всіх учнів, визначених як обдаровані і талановиті.

Талановиті та обдаровані учні, як правило, рівномірно розподілені, тому всі шкільні громади мають у своєму складі таких школярів. Шкільний реєстр обдарованих і талановитих повинен широко відображати соціально-економічний рівень сім'ї, а також стать та походження. Згідно із поправкою до закону «Про расові взаємини» 2000 року, школи повинні стежити за впливом своєї політики на учнів з різних етнічних груп [1]. Департамент освіти та професійної підготовки Великої Британії підкреслює доцільність моніторингу гендерного балансу у реєстрах.

Оскільки рівень знань змінюється з плином часу, учні можуть поповнювати реєстр, або вибувати з нього у разі потреби. Хоча обдарованих і талановитих учнів у школах визначають за шкільним переписом тричі на рік, Департамент освіти та професійної підготовки рекомендує школам переглядати і поновлювати реєстри обдарованих і талановитих на щорічній основі. Батькам повідомляють, що їхня дитина зарахована до реєстру обдарованих і талановитих школярів та надають інформацію щодо часового проміжку перебування учня у реєстрі, наприклад, цей період може обмежуватися навчальним роком. Включення до реєстру надалі скеровується чітко визначеними шкільними критеріями.

Хоча багато учнів, визначені обдарованими і талановитими, очікувано продовжують прогресувати, зарахування до реєстру є гнучким процесом, який відображає поточні потреби окремих учнів. В залежності від обставин, учні можуть поповнювати реєстр і вибувати з обліку. Чітка та послідовна політика школи щодо навчання обдарованих і талановитих учнів включає оцінку особистісного поступу учня у навчанні, а також забезпечує підтримку учнів і допомагає їм усвідомити важливість здобутих успіхів.

У межах цього процесу особливо важливо, на думку Р. Атфілда,

ретельно зважити для шкіл, яким чином і коли інформувати батьків і учнів [3]. Він вважає, що не доцільно повідомляти дітям початкової та молодшої середньої ланки про їхній нестабільний розвиток, не варто точно описувати рівень здібностей або досягнень у порівнянні з іншими. Ми підтримуємо позицію дослідника, що створення загального профілю дитини за певний період часу сприятиме розвитку більш глибокого розуміння індивідуальних потреб людини [3, с. 14].

Школи Великої Британії практикують тісну співпрацю з батьками учнів. Цьому також сприяють численні інтернет-ресурси, які надають вичерпну інформацію щодо шкільних переписів [7], про ефективне навчальне забезпечення для обдарованих і талановитих дітей в системі початкової та середньої освіти [8], політику уряду та інформацію щодо особливостей ідентифікації обдарованих і талановитих школярів [1]. Функціонує веб-сайт «Молоді, обдаровані і талановиті» [9], який відображає повну структуру освітньої політики для обдарованих і талановитих Великої Британії. Консультацію з конкретних навчальних вимог щодо ідентифікації можна отримати на сайті Департаменту освіти та професійної підготовки Великої Британії [1], інформацію щодо зарахування талановитих учнів до організації «Творче покоління» та поради щодо творчого навчання обдарованих і талановитих школярів можна отримати на сайті цієї організації [10].

При особистому контакті батькам пояснюють, що зарахування до реєстру обдарованих і талановитих відбувається на певний період, що склад реєстру буде змінюватися з року в рік, таким чином, щоб якомога більша кількість учнів мала можливість розвивати свої здібності і таланти. Батьки та учні мають можливість відслідковувати ці зміни на сайті «Молоді, обдаровані і талановиті».

За рекомендаціями Департаменту освіти та професійної підготовки школи зобов'язані роз'яснювати батькам учнів, що змінюючи школу, дитина може не бути зарахованою до реєстру обдарованих і талановитих школярів, оскільки кожна школа має свій реєстр, до якого включає учнів за власними критеріями.

Спираючись на вище викладений матеріал, ми розуміємо, що система освіти обдарованих і талановитих учнів Великої Британії перебуває у постійному пошуку нових підходів, працює над удосконаленням раніше усталених методів та практик в ідентифікації обдарованих і талановитих школярів, у цей процес залучені не лише вчені-дослідники та вчителі-практики, але й власне держава.

Отже, по-перше, теоретичні здобутки педагогів щодо трактування понять «обдарованість», «творчість», «обдаровані і талановиті діти/учні» є основним підґрунтям для визначення характерних ознак обдарованих і талановитих учнів, якими керуються Департамент освіти та професійної підготовки та школи Великої Британії у процесі ідентифікації.

По-друге, школи використовують рекомендовані Департаментом освіти та професійної підготовки методи ідентифікації, мають можливість самостійно обирати більш прийнятні підходи у спілкуванні та інформуванні батьків.

По-третє, практична робота в організації освіти обдарованих і талановитих учнів здійснюється на основі єдиної наскрізної політики держави.

На нашу думку, результати дослідження матимуть значення для подальшого аналізу сучасних тенденцій у формуванні змісту освіти обдарованих школярів в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Department for Education and Skills website, 2011 [Електронний ресурс] / Режим доступу : www.standards.dfes.gov.uk/giftedandtalented.
2. Identifying Gifted and Talented pupils [Електронний ресурс]. – Getting Started, 2006. – Режим доступу: www.teachernet.gov.uk/publications.
3. Attfield R. Developing a Gifted and Talented Strategy: Lessons from the UK Experience / Attfield R. – Berkshire, CfBT Education Trust, 2009. – 27 p.
4. Neelands J. G. A. Hidden Talents: A Review of State Supported Provision and Policy for Talented Pupils in England / Neelands J. G. A., Band S., Freakley V., Lindsay G. – Coventry : NAGTY, University of Warwick, 2005. – 123 p.
5. Freeman J. Educating the Very Able: Current International Research / Freeman J. – London, The Stationery Office, 1998. – 67 p.
6. Renzulli J. S. The Three Ring Conception of Giftedness: A Developmental Model for Creative Productivity in Sternberg R. and Davidson J. (eds.) Conceptions of Giftedness / Renzulli J. S. – New York, Cambridge University Press, 1986.
7. Advice on the School Census, 2008 [Електронний ресурс] / Режим доступу: www.teachernet.gov.uk/management/ims/datacollections.
8. Effective Provision for gifted and talented children in Primary and Secondary Education [Електронний ресурс] / Режим доступу : www.teachernet.gov.uk/publications.
9. Young, Gifted and Talented website [Електронний ресурс] / Режим доступу : www.ygt.dcsf.gov.uk.
10. Creative generation website [Електронний ресурс] / Режим доступу : www.creativegeneration.org.uk.